
ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ
ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՐՑԸ

1940

Փ Ա Ր Ի Զ

9 (= 91.99)

29252

9-76 9np 7պան, 1

Գարգաթիկոս զեկան

քան հարցը

9(-9199) 7 ԼԵՒՈՆ ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ

9-76

Լրաց.

327.23

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԵՆ 1961 թ.

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ
ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՐՑԸ

Փ Ա Ր Ի Զ

2.4

ՔՂԹԱՏԵԼԷ ԱՌԱՋ

Հայ գաղութներու ներկայով եւ ապագայով հետաքրքրուող որ եւ է շրջանակի մէջ, խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը կը կազմէ, մեր նակատագիրը վարելու կոչումն ունեցող մարմիններու եւ անձերու կարողութեան եւ ձեռնհասութեան պարագան :

Սխալած չենք ըլլար, կը կարծենք, յայտնելով որ դժգոհութիւնը ընդհանուր է: Արդի ղեկավարներու վերայ հաաւոյն ունեցողներ գրեթէ չկան: Թէ՛ անոնց յառաջացած տարիքը, թէ՛ անոնց անցեալի գործունէութեան տուած բացասական արդիւնքները, թէ՛ իշխանութիւնը ամէն գնով իրենց ձեռքին մէջ պահելու անոնց յամառ տրամադրութիւնը որ եւ է վստահութիւն չեն ներշնչած զանգուածներուն:

Ղեկավարութեան հարցը երկար տարիներէ ի վեր դրուած է հրապարակի վրայ եւ պարբերական ցնցումներու պատճառ դարձած: Առանց որ եւ է կիրքի քննութիւնը ընկերային հարցերու լուծման միակ բանաւոր ձեւն է:

Քանի մը տարի առաջ պատրաստուած այս գրքոյկը հանրութեան ներկայացնելով, մտադրութիւն ունինք

մեր իրականութիւնը շահագրգռող կարգ մը կարելոր
հարցեր անոր լուրջ մտածման առարկան դարձնել :

Այս գրքոյկին հանդէպ ժողովուրդին ցոյց տուած
ընդունելութիւնը, մէկ կողմէ ցոյց պիտի տայ զանա-
զան ըսի-ըսաններու իսկական արժէքը, կուտակուած
դժգոհութիւններու տարողութիւնը, միւս կողմէ քաջա-
լերութիւն մը պիտի ըլլայ այս ձեւով շարունակելու
ֆննդութիւնը մեր կեանքի հետ սերտօրէն առնչութիւն
ունեցող ուրիշ կարելոր հարցերու :

1. ԱՆՏԵՍՈՒԱԾ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Հայ կեանքի անբնական երեւոյթներէն ամենէն ու-
շագրաւը ապահովաբար հրապարակի վրայ Միջին սե-
րունդի ներկայացուցիչներուն չերեւիլն է: Տեւողու-
թեան մէջ, մեր ժողովուրդի կեանքին բնականոն շարու-
նակութիւնը — ինչպէս բոլոր ժողովուրդներուն հա-
մար — ըմբռնելի է երբ իւրաքանչիւր սերունդ իր տե-
ղին եւ ստեղին կը կատարէ իր պատմական դերն ու ա-
ռաքելութիւնը: Միջին սերունդին համար ատենը շա-
տոնց եկած է ստանձնելու մեր հանրային կեանքի դե-
կավարութիւնը: Խուսափա՞ծ է այդ պատասխանատու-
ութենէն, դաժնելով շատ ծանր իր ուսերուն համար,
անհրաժեշտ քանակն ու որակը չի՞ ներկայացներ այդ
դերին, թէ չէ ուրիշ պատճառներ դոյութիւն ունին,
դժուարութիւններ եւ արգելքներ կան զանազան խմբակ-
ցութեանց եւ անձնորու կողմէ յարուցուած որոշ նկա-
տամով:

Խնդրին քննութիւնը կարծուածին չափ անարժէք
եւ երկրորդական չէ: Հայ կեանքի դեկավարութիւնը,
մինչեւ հիմա, հին սերունդի ներկայացուցիչներուն
կողմէ՝ ոչ միայն անցեալին մէջ ունեցած է իր աննը-
պաստ հետեւանքները, այլ կը շարունակէ ունենալ ներ-
կային մէջ եւ թերեւս աւելի մեծ չափով պիտի ունենայ
ապագային: Կարեւոր է, հետեւաբար եւ օգտակար ա-

ռարկայական քննութեան մը փորձը կատարել:

Ամենէն առաջ պէտք է սահմանուամ մը տալ «Միջին Սերունդ» ըստած բացատրութեան: Ընդհանուր կերպով ընդունուած կարծիքին մօտիկ կ'ըլլայ եթէ ըսուի որ այդ սերունդը կազմուած է անոնցմէ որոնք 1914ին Ղրնուորական տարիքի մէջ չէին գտնուեր, 20էն պակաս էին, ուրեմն հիմա 25ի եւ 45ի մէջ կը գտնուին: Բացարձակ ձեւով անոնց թիւը քիչ չէ իրենցմէ վեր ու վար գտնուող սերունդներու թիւէն, բայց տարիքներու քնական համեմատութիւնը նկատի ունենալով, անոնց քանակը քիչ է: Բոլորին համար պարզ ու հասկնալի է այս երեւոյթին բացատրութիւնը: 1915ի տարազրուութեան լախտը ամենէն աւելի հարուածեց այդ սերունդին պատկանողները, որոնցմէ փոքրերը դիմադրական կարողութենէ զուրկ, դիւրութեամբ չիջեցան ու անհետացան, իսկ 10ի եւ 20ի մէջ եղողներէն քիչեր միայն յաջողեցան ճողոպրիլ ու վերապրիլ: Թիւի մասին այս հաստատումը դժուար թէ իրաւունք տայ ժխտելու այդ սերունդին դոյութիւնը: Անոնք մեր իրականութեան մէջ շատ արհամարհելի քանակութիւն մը չեն ներկայացներ:

Հարցին էութիւնը թիւի խնդիրը չէ, որ վիճակագրութիւնը միայն կրնայ պարզել ճշգրիտ կերպով, այլ որակն է, ուրիշ խօսքով այդ սերունդին մտաւորական կշիռը, գաղափարական բարձրութիւնը, հանրային աշխատանքի լծուելու ձգտումը, դոհողութեան ոգին, համախմբուելու ընդունակութիւնը, գեղալարելու կարողութիւնը, մէկ խօսքով այն բոլոր արժանիքները որ կը բնորոշեն հանրային դործիչը: Քննութեան նիւթը առաւելապէս այդ մասն է եւ ոչ թէ թիւի խնդիրը:

Պէտք է խոստովանիլ որ դիւրին աշխատանք մը չէ

այդ քննութիւնը մեր այժմու տարադնուած վիճակին մէջ: Դժուար է բոլոր դադութիւններու իսկական պատկերը աչքի առաջ ունենալ, ճշդրիտ եւ ընդհանուր եղբակացութիւններ կարենալ հանելու համար: Գաղութներու լաւ ծանօթութիւնը անհրաժեշտ պայմանն է անկողմնակալ եւ ամբողջական քննութեան մը: Մեր ծանօթութեան շրջանակէն ստացուած տպաւորութիւններու հիման վրայ միայն կրնանք կատարել ուրեմն այս փորձը:

Եթէ դժանանք ընդհանուր լուծումներով եւ բացատրութիւններով, իրեւ անմիջական տպաւորութիւն՝ պարտաւոր ենք հաստատել, որ հանրային կեանքի մէջ, Միջին սերունդի ցոյց տուած արժանիքը, իրմէ մեծ սերունդին հետ բաղդատելով, աւելի պակաս է: Պատասխանատու ղեկավար ղիրքերու վրայ այդ սերունդի ներկայացուցիչներուն բացակայութեան փաստը կրնայ մեղ իրաւունքը տալ այս կարծիքը յայտնելու, եթէ ընդունինք ճիշդ այն մտածումը թէ որ եւ է մէկու մը կարողութիւնը եւ արժանիքը չեն կրնար թաքուն եւ ծածկուած մնալ, այլ միշտ ձեւն ու միջոցը կը գտնեն յայտնարեւելու: Իսկ եթէ ընդունինք որ դրաւուած ղիրքին եւ իսկական արժանիքին միջեւ ուղղակի եւ համեմատական կապ եւ յարաբերութիւն գոյութիւն չունի, որ ղիրքը երեւոյթն է, արտաքին ցուցադրական մասը, շատ անգամ խաբող եւ հաղուադէպօրէն յայտարար նշանը ներքին բուն եւ իրական կարողութեան, այդ ատեն բացարձակ եւ վճռական չլլար յայտնուած տեսակէտը:

Բոլոր ժողովուրդներու եւ բոլոր ասպարէզներու մէջ, մարդոց դրաւած ղիրքը ընդհանրապէս համապատասխան չէ իրենց արժանիքին: Շատեր կան անարժան

իրենց դիրքին եւ ստանձնած պարտականութեան, ինչ-պէս ուրիշներ անյայտ, ծածկուած, անծանօթ դանդուածին, որոնք ընդունակ են եւ արժանի ընկերութեան մէջ շատ փայլուն դիրքեր դրաւելու: Մարդկութեան արդի ընկերային եւ բարոյական դրութիւնը հնարաւորութիւններ կուտայ աւելի շատ ճարպիկին քան թէ ընդունակին յաջողութիւններ ձեռք ձգելու: Ամէն մարդ դիտէ որ ճարպիկ ըլլալ եւ ընդունակ ըլլալ նոյն բաները չեն: Ճարպիկութիւնը՝ մարդկային եւ նիւթական պայմաններու յարաբերութենէն առաւելագոյն օգուտը քաղելու ընդունակութիւնն է, որ ո՛չ ամէն ատեն հմտութիւն կ'ենթադրէ, ո՛չ մտքի ստեղծագործող ոյժ եւ ո՛չ ալ աշխատանքի հզօր կամք: Ճարպիկութիւնը՝ լաւ տեսողութիւն մըն է, սրամտութիւն մը, մարմնի եւ մտքի ճարտարութիւն մը՝ ուր չի կրնար տեսական եւ հիմնական յաջողութիւններու տանիլ: Մեր կեանքի մէջ Միջին սերունդի պատասխանատու եւ ղեկավար դիրքերու վրայ չգտնուելու փաստը կարելի է բացատրել ճարպիկութեան պակասով: Կարելի է բաղմամբ օրինակներ յիշել, ուր կը տեսնուի թէ այդ սերունդին պատկանողները ո՛չ թէ ճարպիկութիւն ընելու անհրաժեշտ խելացութիւնը ցոյց չեն տուած, այլ պարզապէս ճարպիկութիւն ընել չեն ուղած: Բարոյական հասկացողութիւն մըն է այս, ինքն իր մէջ դուլելի, բայց կեանքի մէջ անյաջողութիւններու դատապարտող: Արդարեւ ի՞նչ է եղած անոնց գործելու եղանակը: Վրան բաց ձեւով եւ պարզ կերպով յայտնած են իրենց մտածումներն ու տեսակէտները դրուած խնդիրներու եւ մարդոց մասին, իրենց հակառակորդ դարձնելով նոյն տեսակէտի դէմ եղողները եւ իրենց քննադատութեան առարկայ դարձուցած անձերը: Մինչդեռ ճար-

պիկուլութիւնը, յաջողելու կամքը կը պահանջէր զգոյշ ըլլալ, խնայել մարդոց, յայտնելիք կարծիքները ջանալ նմանցնել դիրքեր ունեցող մարդոց կարծիքին, որովհետեւ անոնք ըլլալով տէրն ու տիրականը հրապարակին, անոնց հաճութեամբ միայն կարելի կը դառնայ յաջողիլ ու բարձրանալ: Սնունց դէմ դործելու, ի հեճուկս անոնց աշխատելու ոգին՝ ջուրը պատէն վեր հանելու անօգուտ եւ սպառիչ ճիղ մըն է:

Խելացութեան եւ մտաւորական արժանիքի պակաս պէտք է ընդունիլ դործելու այս եղանակը: Տեսակէտով մը՝ այո՛: Որովհետեւ դործել, աշխատիլ ուղող մէկը իր կարողութեան առաւելագոյնը կրնայ տալ միայն պատասխանատու պարտականութիւններու մէջ, իսկ այդ ճամբան դոցող աշխատանքի ձեւ մը կը փակէ, միեւնոյն ատեն, իր առջեւ՝ անձին կարողութիւնները երեւան բերող հնարաւորութիւնները: Ձեւական մասն է այս սակայն, իր էութեամբ արժանիքը կախում չունի այդ ձեւէն:

2. ՄԻՋԻՆ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Քիչ վերը քանի մը բառով բնորոշել փորձեցինք այդ արժանիքին զանազան երեւոյթները: Միջին սերունդը ստեղծելով ինչ չափով ունի անոնցմէ: Գործնականօրէն երկու միջոց ունինք միայն զնահատումներ կատարելու: Առաջինը՝ անհատական ծանօթութիւնն է այդ սերունդը յատկանշող անձերուն. երկրորդը՝ անոնց մինչեւ հիմա արտադրած եւ կատարած գործերու արժէքին քննութիւնը:

Որ եւ է մէկը չի կրնար յաւակնոտութիւնն ունենալ առաջին միջոցը բաւարար նկատելու վճռական եղբակացութիւններու համար: Ինչքան ալ լայն ըլլայ իր ծանօթութեան շրջանակը, չի կրնար ամբողջական ըլլալ, մանաւանդ մեր կեանքի այս ցրտած վիճակին մէջ: Այսու հանդերձ, որոշ ծանօթութեամբ կարելի է տպաւորութիւններ կազմել, որոնք շատ անձնական ըլլալով, անսխալ չեն կրնար ըլլալ ի հարկէ: Այս սահմանին մէջ ստացուած տպաւորութիւնները կը մղեն յայտնելու որ Միջին Սերունդին մտաւորական կշիռը երբէք ցած չէ իրմէ վեր գտնուող սերունդին կարողութենէն: Զիշդ է որ անոնցմէ շատերը կը թափան հաստատութիւններու աստիճանները կանոնաւոր եւ բնական կերպով չեն անցցած, անոնցմէ շատերուն կը պակսի, օրինակ, Երկրորդական վարժարաններու հիմնական կըթութեան տարերքը, բայց այս թերութեան փոխարէն անոնք տե-

սած են ու ապրած կեանքի խիստ դպրոցը այնպէս ինչ-
պէս իրենցմէ նախորդ սերունդը չէ ապրած: Անոնց
կեանքի ըմբռնումը, խնդիրները եւ երեւոյթները քն-
նելու եւ հասկնալու ձեւը աւելի խոր է եւ մտերիմ
կեանքին հետ, անոնց դատումի եղանակը աւելի իրա-
պաշտ է եւ ճշգրիտ: Եթէ հմտութեան եւ մտաւորական
պաշարի ծովէն չեն առներ իրենց տրամաբանութեան
եւ դատաստանի տարրերը, բայց կ'առնեն իրենց ապ-
րած կեանքէն, որ դաժան պայքար մը եղած է մահ-
ուան դէմ: Անոնք չեն դռհանար ընդհանուր բացառ-
ութիւններով, ո՛չ ինքզինքնին կը խաբեն եւ ո՛չ ալ ու-
րիշները, այլ միշտ ճիշդը, էականը ըմբռնելու ճիշդ
կը փորձեն, հիմնականը երկրորդականին հետ չչփոթե-
լու եւ խնդիրները իրենց կարեւորութեան համեմատ
դասաւորելու ողջմտութիւնը ունին: Ծիշդ է որ անոնց-
մէ շատերը ինքնուսուցումը լաւ չեն դասաւորեր, մե-
թոտով չեն կատարեր, պատահական ընթերցումներ
եւ ուսումնասիրութիւններ կ'ընեն. ընդարձակ, լայն,
համամարդկային հարցերու քննութեան անհրաժեշտ
կարեւորութիւնը ցոյց չեն տար. շատ անգամ իրենց հե-
տաքրքրութեան առարկայ դարձած նիւթերն ալ լիովին
չեն սպառեր, բայց այս թերութիւններով հանդերձ, ան-
ոնց հետ չլման մէջ եղող մը, անոնց՝ խնդիրները դը-
նելու եւ լուծումներ ցոյց տալու եղանակը լաւ տես-
նող մը, չի կրնար խելացի մարդու մը առաջ դնուած
ըլլալու տպաւորութիւնը չստանալ: Անոնց տեսակէտ-
ները բիրտ են եւ երբեմն անհաճոյ՝ իրենց իրապաշ-
տութեամբ, բայց առարկայական են եւ ճիշդ: Անոնք
մօտէն կը հետեւին կեանքին, ուրիշներու գործունէու-
թեան հիմնական դրդապատճառները լաւ կը գուշակեն,
զանազան դէպքերու հետեւանքները կանխատեսելու

կարողութիւնն ունին, ու այս բոլորին հետ կը տառապին ու խորապէս, դործեւելու, աշխատելու կարելիութենէն զրկուած ըլլալնուն համար:

Դատումի երկրորդ միջոցին ալ դիմելով, — անոնց դործերուն քննութեան — նոյն եղբարկացութեան կը յանդիմնէ:

Զուտ դրական ասպարէզի մէջ, դրականութենէ լաւ հասկցողներու իսկ կարծիքով, Միջին Սերունդին դործերը որ եւ է բաղդատութենէ չեն վախնար, հակառակ որ իրենց լրման եւ վախճանին չեն հասած տակաւին: Անոնց ընտրած նիւթերը եւ նիւթերը մշակելու եղանակը, անոնց ոճը, մեր դրական պատմութեան մէջ արդէն դրաւած են իրենց ուրոյն տեղը: Գրական վերլուծման փորձ մը չէ այս, աւելի կանդ առնելու համար այս կէտին վրայ: Անոնց դործերու հարեւանցի ընթերցումն իսկ կը բաւէ հաստատելու համար այս տպաւորութիւնը:

Ուրիշ ասպարէզներու մէջ ալ՝ բաղդատութիւնը երբեք աննպաստ չէ Միջին Սերունդին: Տնտեսական ասպարէզը քննելով օրինակ, անկարելի կը թուի ուրանալ այդ սերունդին ճիգը, չափադանց աննպաստ պայմաններու մէջ: Այդ սերունդին ամբողջ դրամադրութիւնը, զինադադարին, իր միտքն ու բաղուկն էր միայն: Ո՛չ մէկ հարստութիւն, դրամադրութիւն կորիզ դոյութիւն ունէր երբ անոնք նետուեցան կեանքի մէջ. Ու՛չինչ տեսան ծնողական ժառանգութենէն, սկսան արգէն ու իրենց համար բոլորովին անծանօթ, նոր աշխարհներու մէջ: Միջավայրը՝ նոր, լեզուն՝ նոր, աշխատանքի դործիքները եւ ձեւերը՝ նոր: Բոլոր աննպաստ պայմանները խմբուած էին անհատը ընկճելու, յուսալքելու եւ ոչնչացնելու: Սակայն կեանքը ցոյց տուաւ, որ այդ

սերունդը ո՛չ միայն չփոշխացաւ, ո՛չ միայն չգոհացաւ
 չոր հացով մը իր բուսական կեանքը ապահովելով, այլ
 ընդհակառակը դիւրութեամբ ընտելացաւ աշխատանքի
 եւ արտադրութեան նոր ձեւերուն, արհեստներ սորվե-
 ցաւ, առեւտուրի մէջ նետուեցաւ եւ ապագայ փայլուն
 յաջողութիւններու հաստատուն կռուաններ հիմնեց։
 Հին սերունդը իր դրամադուլիսը կերաւ ու սպառեց,
 միւսը՝ զէրօյէն սկսաւ, յաջողութիւններ ձեռք ձգեց
 ու դրամադուլիսի կորիզներ հիմնեց։

Վստահաբար նոյն եղբայացութեան պիտի յան-
 դէինք, եթէ քննէինք տարբեր ասպարէզներու մէջ ալ
 այդ սերունդին արտադրած դործերը։

3. ՄԻՋԻՆ ՍԵՐՈՒՆԴԸ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԱՍՊԱՐԷՋԻ ՄԷՉ

Կը մնայ սակայն ասպարէզ մը ուր կը դժուարանանք զնահատումի նոյն եղանակը կիրարկել: Այդ ալ համարային, քաղաքական, ընկերային ասպարէզն է: Ուրո՞նք են այդ սերունդին ներկայացուցիչները կեանքի այդ ասպարէզին մէջ, ի՞նչ դիրքերու վրայ կը դնուին, ի՞նչ դործեր կատարած են կամ կը պատրաստուին կատարել: Որ եւ է հրապոյր կամ հետաքրքրութիւն չի՞ ներկայացներ կեանքի այդ երեսը նոյն սերունդին համար թէ չէ զուրկ են անոնք այդ ասպարէզին պահանջած ընդունակութիւններէն ու կարողութիւնէն:

Չեմ դիտեր թէ ի՞նչ աստիճան յարմարութիւն կը ներկայացնէ մեր արդի կեանքը նման խնդրի մը առարկայօրէն քննելու համար: «Սերունդներու պայքար»-ի մեկնութիւն չի՞ տրուիր այս հարցի քննութեան: Դըրւած խնդրի էութիւնը սակայն այս մասն է. մինչեւ հիմա ըստածները լրացուցիչ կողմերը միայն կը կադմէին:

Հոս ալ առաջնորդուելով քննութեան նոյն եղանակէն, առաջին հաստատում մը կրնանք անմիջապէս կատարել, յայտնելով որ հայ ժողովուրդի հանրային քաղաքական եւ ընկերային կեանքը ոչ միայն անհետաքրքիր չէ այդ սերունդին համար, այլ ընդհակառակը ջերմօրէն կը շահագրգռէ զայն: Ապացո՞յց:

Ա) Գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւններու ստուա-
րադոյն զանդուածին այդ սերունդին պատկանողներէն
կազմուած ըլլալը. Բ) Հայ ժողովուրդի ներկային եւ
պարագային հանդէպ ամէն օր եւ ամէն տեղ անոնց ցոյց
տուած մտահոգութիւնը. Գ) Կազմակերպական եւ քա-
րողչական համեստ աշխատանքներու մէջ անոնց կա-
տարած դերը. Դ) Հրապարակադրութեան մէջ անոնց
սրտցաւ տեսակէտները: Որ եւ է խղճամիտ մարդու
կողմէ ո՛չ այս փաստերը կը հերքուին եւ ո՛չ ալ անոնց-
մէ հանուելիք տրամաբանական հետեւանքները:

Այսքանը բաւարար չէ եղած սակայն վստահելու եւ
յանձնելու համար այդ սերունդին մեր ժողովուրդի ճա-
կատագրին ղեկավարութիւնը, հակառակ որ — ինչպէս
միւս բոլոր ժողովուրդներուն մէջ — բնականօրէն ա-
նոր կը պատկանէր այդ պարտականութիւնն ու գործը:
Մեր իրականութեան այս տնայնական վիճակը բացառ-
ելու փորձ մը կրնայ, մէկ կողմէ՝ մեր կեանքի կարդ-
մը հիւանդոտ երեսները պարզել, միւս կողմէ՝ կըր-
նայ նոյն սերունդին թոյլ եւ տկար կողմերը երեւան
հանել:

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

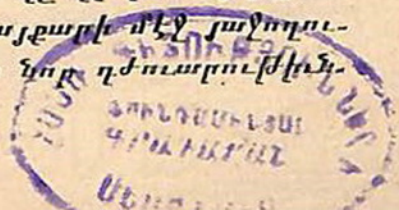
Ըստած է որ ղեկավարութիւն մը չի տրուիր, այլ կ'առնուի, ինչպէս հայրենիք մը չի տրուիր այլ կ'առնուի: Ուրիշ խօսքով՝ ոյժի եւ պայքարի մէջ յաջողութեան խնդիր է ղեկավարութեան հարցը: Այս աղտաշայտութեան էութիւնը, հիմնական ոգին՝ բոլոր տեսակի ղեկավարներու ունեցած այն մտածումն է թէ՛ իշխանութեան եւ ղիրքի պահպանումը ինքն իր մէջ նպատակ է, որուն համար կ'արժէ ամէն միջոցի դիմել, պայքարի բոլոր ձեւերը դործածել: Այսպէս ըսել՝ կը նշանակէ մերժել ղեկավարի եւ ղեկավարութեան միջեւ ուղղակի եւ անմիջական կապը, անկարելի եւ անարժէք ընդունիլ հանրային կարծիքը, ժողովրդապետական ըմբռնումը: Այս մեկնութեան դէմ, ի հարկէ կարելի է առարկել որ պայքարի ձեւ ըստածը հանրային կարծիքը իրեն հետ ունենալու աշխատանքն է: Ձեւականօրէն ճիշդ թուող այս առարկութիւնը, եթէ մեր կեանքի տուեալներուն մէջ փոխադրենք, կրնանք անվարան յայտնել, որ չի համապատասխաներ իրականութեան: Արդարեւ, ով որ տեղեակ է մեր մէջ գործող կազմակերպութիւններու ղեկավարներու ընտրութեան եղանակին, երբէք չի կրնար պնդել՝ թէ ղեկավարութիւնը հարադատ արտայայտութիւնն է կազմակերպութեան անդամներու մեծամասնութեան: Աւելորդ է օրինակներ յիշել՝ ծանօթ եղողներուն, աւելորդ նոյնպէս՝ ծանօթ չեղողներուն:

32266

րուն, որոնք իրողութիւնները տեսնելու եւ համոզուե-
լու կարիքը չեն զգացած մինչեւ հիմա:

Եթէ անկեղծ եւ հարապատ ընտրութիւններու մա-
սին խօսիլը ծիծաղելի կը դառննք, պարտաւոր կ'ըլլանք
երեւան հանել այն միջոցները — պայքարի ձեւերը —
որոնցմով ղեկավարները յաջողած են ու կը յաջողին
պահել իրենց դիրքերը: Ասոնցմէ առաջին կարգի վրայ
պէտք է դնել՝ իրենց իշխանաւորի դիրքը շահագործե-
լու ուղին: Մարդոց մեծամասնութիւնը ակնածանքի եւ
յարգանքի խոր զգացում մը կը տածէ դիրքեր ունեցող
անձերու հանդէպ: Դիւրին է այդ զգացումէն դրական
եւ շահաւոր հետեւանքներ հանել: Երկու սիրալիր
խօսք, ընկերական վերաբերում, ներթափան կամ բարո-
յական քաջալերանք շատ անդամ բաւարար են կապե-
լու հասարակ մարդը պետի մը կամ ղեկավարի մը կամ
այդ մարդուն անբաղձալի եւ կասկածելի ցոյց տալու
մէկ ուրիշը, որ քիչ շատ արժէք դառնալ սկսելով,
դէպքերը եւ մարդիկը ճիշդ ու լաւ տեսնել սկսելով,
կը ջանայ հակադեցութիւն մը փորձել տիրող ըմբռ-
նումներու եւ մտայնութեանց դէմ: Անբարեյոյսն է այս
մէկը, խելքի չեկող, դժուած ճամբէն քալել չօւղող,
որ պէտք է մեկուսացուի եւ հեռացուի:

Դժուար չէ այդ աշխատանքը կատարել: Շարքա-
յին կոչուած բաղմութեան մէջէն քանի՞ մարդու կարե-
ւի է հանդիպիլ որ չհաւատայ անուն, հմայք եւ անցեալ
ունեցող մարդոց ըսածին ու կարծիքին եւ ականջ դը-
նել ուղէ այն միւսին, նորին՝ որ շատ անդամ «Թաքթ»
ալ չի կրնար պահել իր արտայայտութիւններուն մէջ:
Այս պայմաններուն մէջ՝ ի հարկէ կը դիւրանայ իշխա-
նութեան տէր եղողին համար, պայքարի մէջ յաջողու-
թիւնը ու ան երբեք պէտք չզգար նոր դժուարութիւն-

ներ յարուցանելու իր առաջ, քաղաքական առողջ դաս-
տիարակութեան եղանակը դործադրելով քարոզչական
աշխատանքներուն մէջ: Ինչքան թոյլ է դանդուածներու
ընկերային, եւ քաղաքական դաստիարակութիւնը, ինչ-
քան ատեն այլ դաստիարակութեան հիմունքը կը կազ-
մեն զգացումը, կիրքը, խորհրդաւորութիւնը, անցեա-
լի պաշտամունքը, հեղինակութեան պահպանութիւնը,
դժուար է դանդուածներէն սպասել դադափարներու եւ
տեսակէտներու արժէքին, դործնականութեան եւ շահա-
ւորութեան վրայ հիմնուած կարծիքներ: Այս ձեւով,
դադափարներու եւ տեսակէտներու պայքարի բնոյթը
խաթարուած է իր էութեան մէջ: Ղեկավարութիւնը
դադրած է դադափարական պայքար վարելէ, բառին
ընդարձակ առումով: Վախնալով տեղեկատուութենէ-
ան պայքարի ձեւը փոխադրած է տարբեր գետնի վը-
րայ, հոն ուր կը գտնուին իր յաջողութեան բոլոր նը-
պաստաւոր տարրերը:

Մեր իրականութեան մէջ տեղի ունեցածը իշխա-
նութեան բռնադրաւում մըն է, ընկերային առողջ բա-
րոյականի հետ անհաշտ տիրակալութիւն մը, որուն
վախճանը դժուար է կանխատեսել: Այս ծանր որակու-
մը կ'ընենք անոր համար, որ մեր հանրային կեանքը
ըմբռնելի է եւ հնարաւոր միայն բարձր ու մաքուր բա-
րոյականով: Մեր մէջ անհատը որ եւ է դրական եւ
չօչափելի պարտաւորութեան տակ չէ հանրային կեան-
քով զբաղելու, ժամանակ, զոհողութիւն եւ մտահոգու-
թիւն տալու: Բարոյական ըմբռնումը եւ ժողովուրդին
հանդէպ ունեցած սէրն է որ մղած է հայ մարդը քա-
ղաքական, բարեսիրական եւ այլ տեսակի կազմակեր-
պութիւններու շարքերուն մէջ: Այս հիմերու վրայ

կազմուած ընկերակցութիւններու ղեկավարներէն արդարեւ քնական է սլահանջել համապատասխան ըմբռնում եւ կեցուածք: Մինչդեռ անոնց գործելու եղանակը հակասութեան մէջ է այդ ըմբռնումին հետ, վերջ տրուած բացատրութիւններու հիման վրայ:

5. ՄԻՋԻՆ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ԹԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Միջին Սերունդը այս բոլորը զխանալով հանդերձ, ինչպէ՞ս չի կրնար պատշաճիլ տիրող հոգեբանութեան, ինչո՞ւ ան չէ կրցած համապատասխան պայքարի միջոցները դնել: Բաղմապիտի են պատճառները: Թուել փորձենք անոնցմէ գլխաւորները:

Ա. Հանրային կարծիքը պատրաստելու եւ առաջնորդելու, ղեկավարելու փորձառութեան պակասը: Հանրային կեանքի երկրորդական դիրքերու վրայ միայն դնուած, անոնք տակաւին խորապէս չեն կրցած իւրացնել այն ոգին թէ յաջողութիւնը ամենէն առաջ ճարտարկութեան եւ «թաքթ»ի խնդիր է, թէ մինչեւ դիրքերուն տէր դառնալը անհրաժեշտ է ճկուն ըլլալ, համակերպութիւն ցոյց տալ, «եօլա երթալ», ինչպէս կ'ըսեն, փոխանակ ակնյայտի պայքարի ճամբան բռնելու: Ընդդիմադիր ըլլալ, քննադատողի դերին մէջ դնուիլ չի բաւեր, մանաւանդ մեր մէջ, հեղինակութիւն պարտադրելու: Ընդհանրապէս ճիշդ է որ արժէքի եւ կարողութեան ցուցադրութիւնը անով կը սկսի, իր անձին վրայ ուշադրութիւն հրաւիրելու ճամբան՝ ընդդիմադրութեան ճամբան է: Բայց անհրաժեշտ է զխանալ չափն ու սահմանը: Քննադատութեան ծայրայեղութիւնը կը փակէ վերելքի դռները եւ խորտակման կ'առաջնորդէ: Պէտք է մնալ այն սահմանին վրայ, ուր կարելի ըլլայ մէկ կողմէ՝ զանդուածներու, շարքայիճներու

ուչադրութիւնը հրաւիրել իր անձին վրայ, միւս կողմէ՝ դառնալ ղեկավարութեան կողմէ հաշուի առնուելիք ոյժ մը, անոնց կողմէ օգտադործուելու դոնէ ձեւական տրամադրութեամբ, բայց երբեք անոնց տեղը դրաւելու կամքով: Եթէ այս վերջին տպաւորութիւնը ստեղծուի, կասկածէ դուրս է որ հաջողածը չ'ուշանար:

Բ. Յրուած ոյժերով աշխատելու դրութիւնը: Ինչ ալ ըլլայ անհատի մը արժէքը, ան կը յաջողի հանրային կեանքի մէջ, միայն դործակիցներ ապահովելով: Անհատապաշտութիւնը՝ Միջին Սերունդին մօտ, ուշադրաւ նկարագրի դիմ մըն է: Կեանքի կաղմաւորութեան սկզբնական շրջանին, պարտաւորուած ըլլալով հաշուել միայն իր սեփական ոյժերուն վրայ, այդ սերունդին պատկանողները կը շարունակեն նոյն հոգեբանութեամբ աշխատիլ՝ առանց անհրաժեշտ կարեւորութիւնը տալու այն իրողութեան, որ համախմբուած, կեդրոնացած ոյժերով տարուած աշխատանքի ձեւն է միայն դործնական յաջողութիւններու առաջնորդողը:

Թեթութիւն մըն է այս, չափազանց մօտիկ այն միւսին, որ կ'ընդունի սեփական կարողութիւնները եւ արժանիքը ուրիշներու ունեցածէն բարձր եւ արժէքաւոր: Իսկ այս հոգեբանութենէն քայլ մը միայն կը մընայ արհամարհել եւ հետեւաբար անտեսել չրջապատի միւս ոյժերը: Հանրային կեանքի մէջ ոչ միայն արհամարհելի չէ որ եւ է ոյժ, ինչքան ալ ան աննշան եւ տկար թուի, այլ ընդհակառակն օգտադործելի տարր մըն է: Անհատը հանրութիւնը կաղմող միաւորն է, հետեւաբար ունի իր արժէքը, ոչ թէ բարոյական իմաստով եւ իմաստասիրական հայեցողութեամբ միայն, այլ զուտ դործնական առումով: Անհնարին է մարդոց

Թերութիւնները եւ տկարութիւնները միայն աչքի առաջ ունենալ եւ անհատը յատկանշել անոնցմով: Տկարութիւնները արհամարհանքի զգացումը կը ստեղծեն: Եւ որովհետեւ անթերի անձ դրեթէ դյուրութիւն չունի, հանրային դործիչ մը կը դադրի իր կոչումին համապատասխան դործ վարելէ, եթէ վարժութիւնը ստեղծէ իր մէջ մարդիկը իրենց թերութիւններովը տեսնելու: Տեսականօրէն ալ սխալ մըն է այս հոգեբանութիւնը: Անձը կատարելագործելի մեքենայ մըն է եւ ոչ թէ իր արժանիքներուն եւ տկարութիւններուն մէջ անսիրտի տիպ դործարանաւորութիւն մը: Եթէ կ'ուզէք, հանրային դործիչի կոչման էութիւնն ալ, այս ըմբռնումին դործնական կիրարկումն է: Անհատ, թերի, թոյլ անհատը կատարելութեան քարձրացնելու տեսական ճիշդ մը: Այս ըստեմաները ճիշդ ըմբռնող մէկը ի՞նչպէս կ'ըրնայ արհամարհել կամ անտեսել մասնաւորաբար իր շրջապատը կազմող, իրեն պէս, աւելի կամ պակաս արժէքաւոր անձերը:

Գ. Միատարրութեան պակասը: Իրողութիւն է որ Միջին Սերունդին պատկանողները իրենց դաստիարակութեան, պատրաստութեան, կազմաւորութեան մէջ նմանութիւն չեն ներկայացներ: Այնքան իրարմէ տարբեր աշխարհներու եւ միջավայրերու մէջ ապրեցան ու մեծցան որ իրենց մտածումներու, զգացումներու եւ ձգտումներու մէջ հազիւ խոշոր դժերով նմանութեան զիծ մը կը ներկայացնեն: Ընդհանուր դժգոհութիւն մը ունին, որուն տարրերը կը տարբերին սակայն իրարմէ՝ իրենցմէ իւրաքանչիւրին մօտ: Դժուար է անոնց ապրումները եւ հեռանկարները մէկ յայտարարի վերածել: Արդ, բաւարար չէ սերունդը բնորոշող ընդհանուր գիծերը ճշգրէլ միայն դժգոհութիւններով: Բաւարար

բար չէ նոյնիսկ ձգտումները ձեւակերպել շատ ընդհանուր բացատրութիւններով:

Կեանքի վրայ իր դրոշմը դնել ուղղղ սերունդ մը՝ անհրաժեշտ է, որ միատեսակ մատոման, միակերպ զգացման նշանները ցոյց տայ: Անցեալ կեանքը դժուարացուցած է այդ աշխատանքը, բայց ներկան կը հարկադրէ լուծել այդ խնդիրը եւ ըստ կարելւոյն չուտ:

Դ. Փառասիրութեան պակասը: Մնաւորութեան հետ չփոթելու չէ այդ զգացումը: Ինքզինքը ցուցադրելու, տեղի - անտեղի իր մասին խօսեցնել տալու, դովասանքներ ստանալու տղայական եւ թեթեւ զգացումին հետ: Հանրային ասպարէզի մէջ առանց փառասիրութեան անհնարին է դեկալար դառնալ: Նախապէս զծուած յստակ նպատակի մը հասնելու ուժեղ կամքի մը հետ կը նոյնանայ փառասիրութիւնը: Ներքին հոգեկան դոհացում մըն է, ընդհանրապէս դժուար եւ կարեւոր դործ մը կատարած ըլլալու դոհունակութիւնը, որ իր սնունդը մարդոցմէն չի ստանար, այլ կատարուած եւ լրացած դործէն: Հանրային ասպարէզի մէջ այս զգացումը չի նկատուիր Միջին Սերունդի մօտ: Հանրային կեանքով անոնց շահագրգռութիւնը երբեք փառասիրութեան բարձրութեանը չէ հասած:

Պէտք չէ վախնալ թերութիւնները իրենց խկութեամբ եւ անունով որակելէ: Այս է միակ լաւ եւ դործնական ճամբան զանոնք սրբադրելու: Անոնց աւերները տեսանք ու շատ մօտիկ կը զգանք տակաւին, որպէսզի լրջօրէն չուզենք վերադնահատման ենթարկել: Պղտիկ մարդու հոգեբանութիւն է անձը եւ անունը ցուցադրել: Անձը առաւելապէս յատկանշողը իր դործն է, ոչ թէ բառը կամ «ժէսթ»ը: Իսկ դործ արտադրելու նախնական բոլոր յարմարութիւնները կարելի է պատրաս-

տել եւ դասաւորել աւելի շատ լուսթեան մէջ եւ հնարաւոր է լուրջ եւ հիմնական յաջողութիւններ ստանալ համեստութեամբ, դիմացինը լաւ ըմբռնելու եւ հասկնալու կարողութեամբ, իրերահասկացողութեամբ:

Այս թերութիւնները եթէ դիտաւոր պատճառը կազմած են՝ անյաջողութեան, անոնց սրբազրուութիւնը եւ անհետացումը կրնայ դրական արդիւնքներու տանող նպաստաւոր կլիման ստեղծել եւ միւս ընդունակութիւններուն առիթ տալ երեւան գալու: Միջին՝ Սերունդի մօտ կարողութեան, եւ նկարագրի դրական, կողմերը չեն պակսիր: Խոշոր բառեր դործածելու պէտք չկայ վեր հանելու համար այդ սերունդին արժանիքները: Զոհողութեան ոգի, նուիրում, անշահախնդրութիւն՝ որակումներ են՝ որ թեթեւութեամբ ամէն աշուի եւ հասցէի կը տրուին մեր իրականութեան մէջ, նոյնիսկ անոնց՝ որոնց միակ մտահոգութիւնը, ճիշդ՝ նիւթական եւ բարոյական դիրքեր ապահովելուն մէջ կը կայանայ: Պերճախօս ածականներու շռայլումով կարելի չէ բնորոշել ո՛չ անհատ մը եւ ո՛չ ալ սերունդ մը: Միակ շօշափելի տուեալը դնահատումի՝ դործն ու աշխատանքն է:

6. ՆՈՐ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Միջին Սերունդին համար քննութեան այդ տուեալը կը պակսի, որովհետեւ զլացուած է անոր գործի ասպարէզը, աշխատանքի դաշտը: Հին սերունդի գործը եթէ ակներեւ կերպով բացասական եղած է, ժխտական իր արդիւնքով, Միջին Սերունդը գոնէ զերծ է այդ մեղադրանքէն: Կարելի չէ ապահովցնել, ի հարկէ, ի յառաջադուռէ որ Միջին Սերունդը եթէ ստանձնէ հայ հանրային կեանքի ղեկավարութիւնը, անպայմանօրէն զրական արդիւնքներ պիտի տայ: Բայց չենք կրնար բացասական արդիւնքի մասին ալ պնդել, ինչպէս իրաւացիօրէն կ'ընենք Հին Սերունդին համար: Այս հաստատումն իսկ, այսինքն Հին Սերունդին այս դնահաստումը եւ միւսին այս տարակոյսը, ինքնին բաւական է կատարել տալու փորձը, առիթ եւ հնարաւորութիւն ստեղծելու Միջին Սերունդին լծուելու պատասխանատու աշխատանքի: Փորձառութեան պակասը չի կրնար արդելիչ աղղակ մը կաղմել: Այդ փորձառութիւնը սկիզբէն ոչ ոքի մօտ եղած է: Կեանքը եւ ժամանակը կը ստեղծեն զայն նորերուն մօտ եւս, ինչպէս ստեղծած են հիներուն քով: Թէեւ կարծուածիչ, չափ ալ անխորձներ չեն անոնք: Հիմնական մտայնութիւն մը, ստեղծուած պատերազմին եւ անոր յաջորդող դէպքերէն, աշխարհի լայն ծանօթութենէն, իրատես եւ նիւթապաշտ հոգեբանութիւն մը՝ որ այդ սերունդի նկարագրին հիմ-

նական գիծը կը կաղմէ, կրնան ապահով երաշխիքը ըլլալ թէ անոնք առնուազն պիտի զգուշանան Հին Սերունդին վիպական գործունէութեան կերպերէն: Այս արժանիքը աւելի մեծ կշիռ ունի հանրային կեանքի մէջ, քան թէ բանգլխտութիւնը եւ վարդապետականութիւնը:

Ուրիշ պատճառներ ալ կան որոնք ի նպաստ կը խօսին մեր հանրային կեանքի ղեկավարութիւնը Միջին Սերունդին վստահելու տեսակէտին:

Բացի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ քանի մը պետական գործիչներէ, որոնք կը շարունակեն նախապատեւրադմեան շրջանի իրենց պատասխանատու աշխատանքները, մինչեւ այսօր, գրեթէ բոլոր ժողովուրդներու մէջ՝ նախապատեւրադմեան գործիչներու հետքն իսկ չէ մնացած: Յեղափոխութենէ մը անցնող երկիրներու մէջ այնքան բնական կը թուի այս երեւոյթը որ մարդիկ չեն ալ անդրադառնար անոր հետեւանքներուն: Շատ մը ժողովուրդներ առանց Յեղափոխութեան կատարած են սակայն իրենց ղեկավարներու փոփոխութիւնը: Այս երեւոյթին ընդհանրութիւնն իսկ բաւական է անբնական նկատելու համար միւս ժողովուրդներու կեանքը, որ չէ ընթացած նոյն ճամբով: Այդ անբնական դրութեան մէջ կը դառնուի գաղութներու հայ ժողովուրդը: Պատերազմէն առաջ, պատերազմի ընթացքին եւ հիմա հայ ղեկավարութիւնը կաղմող անձերու համար իսկ անընդունելի բացատրութիւն մը կ'ըլլայ ի հարկէ, բացառիկ արժանիք մը վերագրել անոնց՝ բաղդատմամբ միւս ժողովուրդներու ղեկավարներուն: Բացատրութիւնը պէտք է փնտռել մեր ժողովուրդի փաստական վիճակին մէջ, որ կը դժուարացնէ հաւաքական կամքի եւ հանրային կարծիքի ստեղծումը: Այս բացատրու-

Թիւնը արդարացում մը չէ սակայն, այն չափով միայն արդարացում կը դառնայ ինչ չափով որ մեզի համար ընդունելի, տանելի եւ վերջնական կը նկատենք մեզ պարտադրուած կացութիւնը:

Նոյն ղեկավարութեան գոյութիւնն իսկ սակայն, անկախ ուրիշ երեւոյթներէ եւ փաստերէ, կը հաստատէ մեր ընդվզումը հանդէպ այս կացութեան եւ մեր ցանկութիւնը որ եւ է գնով դայն փոխել ուղելու: Զէ՞ որ նոյն ղեկավարութիւնը ինքզինքին տուած է կամ ուրիշներէ ստացած՝ պարտականութիւնն ու դերը մեր կացութիւնը դէպի լաւը փոխելու: Ուրիշ իմաստ չունի եւ չի կրնար ունենալ մեր քաղաքական, բարեսիրական եւ այլ տեսակի կազմակերպութիւններու պահպանումը: Արդ, այս բարելաւումը կատարելու սահմանուած դործիքը, այսինքն կազմակերպութիւններու ղեկավարութիւնը ի՞նչ չափով կը լրացնէ իրմէ պահանջուած աշխատանքին յատկութիւնները: Տրուած նպատակ մը իրականացնելու բաւարար եւ անհրաժեշտ յարմարութիւնները կը ներկայացնէ՞:

Այս հարցումը չ'ենթադրեր գնահատել անպայմանօրէն հայ ղեկավարութիւնը կազմող անհատներու կարողութիւնը, որ իր ընդհանուր դիժերուն մէջ պարզ է իր տուած դործնական արդիւնքով, այլ կը պահանջէ պարզել թէ իր էութեան մէջ այդ դործիքը շինուած է իր կատարելիք աշխատանքին համապատասխան յատկութիւններով:

Մէկ հաստատում միայն կը բաւէ Ժխտական պատասխան տալու համար այս հարցումին: Նախապատեւրազմեան պայմաններու եւ հոգեբանութեան մէջ կազմաւորուած, պատրաստուած մտայնութիւններ՝ անըմբռնելի է, որ կարենան յետպատեւրազմեան պայմաններ

րուն պատշաճիլ ամբողջապէս եւ լիապէս :

Քաղաքական ծրագիրներու յղացումէն՝ մինչեւ անոնց գործնականացման եղանակը, քարոզչական տարադնեցող ձեւակերպումէն՝ մինչեւ անոնց ընդհանրացման ձեւը, ժողովուրդին ընկերային եւ տնտեսական կեանքի պատկերացումէն՝ մինչեւ անոնցմէ հանուելիք հետեւանքները, բարոյական ընդհանուր սկզբունքներու ըմբռնումէն՝ մինչեւ գործնական կեանքի մանր խնդիրները, ժողովուրդներու եւ խմբակցութիւններու փոխադարձ յարաբերութիւններէն՝ մինչեւ անհատներու յարաբերութեանց հասկացողութիւնը փոխուած են հիմնապէս հին կեանքի եւ նոր կեանքի միջեւ : Մարդկօրէն անըմբռնելի է որ հինին մէջ եփուած, վերջնականապէս կազմուած հոգեբանութիւն մը կարենայ փոխուիլ նորին : Ո՛չ հմտութիւնը կը բաւէ, ո՛չ ալ խելացութիւնը այս փոփոխութեան համար : Ամէն մարդ իր դարուն եւ իր միջավայրին արտայայտիչն է միայն եւ այդ ձեւով իր դարուն եւ իր միջավայրին մէջ միայն կրնայ լաւագոյնս աշխատիլ եւ արտադրել : Եթէ կարելի չէ ժամանակէն եւ միջավայրէն պահանջել որպէսզի պատշաճին մարդոց հոգեբանութեան, եթէ անկարելի է անցնող ժամանակը վերականգնել իր մասնայատկութիւններով, կը մնայ պահանջել որ գործող մարդիկը պատշաճին իրենց ժամանակին եւ միջավայրին : Անհեթեթ եւ զուր ցանկութիւն է այս պատշաճեցումը սպասել հին մարդոցմէն : Անոնք կրնան անկեղծօրէն պատշաճեցման ճիղը փորձել, կրնան գեղեցիկ բառերով համոզել ջանալ ուրիշները, որ լաւ կ'ըմբռնեն ներկայ ժամանակը եւ պայմանները, բայց աւելորդ յոգնութիւն է այդ ճիղը իրենց համար եւ խաբկանք մը ուրիշներուն համար :

Պէ՞տք է խօսիլ բարոյական պատճառներու մասին,

որոնք նոյնքան զօրաւոր են ղեկավարութեան փոփո-
խութիւնը անհրաժեշտ դարձնելու տեսակէտէն: Ո՞ւր
տեսնուած է որ հանրային մարդ մը իր կրած ձախո-
ղութիւններէն յետոյ շարունակէ վարել ղեկավարի պա-
տասխանատու աշխատանքը: Ո՞ր աշխարհի մէջ տես-
նուած է որ յստակ քաղաքականութեան մը արտայայ-
տիչը եղող դէմքեր, տարբեր եւ նոյնիսկ հակառակ քա-
ղաքականութիւն մը վարել փորձեն: Հայ կեանքը միայն
կը պարզէ այս անբնական երեւոյթը

7. ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Այս բոլորը ըսելէ յետոյ, չկարծուի թէ ղեկավարութեան փոփոխութիւնը միակ անհրաժեշտ եւ բաւարար պայմանը կ'ընդունինք մեր կացութեան բարւոքման, թէ դանազան շրջանակներու մէջ դործող խումբ մը մարդոց մեկուսացումով կը լուծուին մեր առջեւ դրուած բոլոր հարցերը: Չափի դադափաբը կորսնցուցած միամիտ մէկը ըլլալու է, նման եղբակացութիւն մը հանելու համար այս ըսուածներէն:

Վերջին քսանամեակին, դանազան առիթներով, մեղմ կամ ուժգին ձեւով յուղուած է ղեկավարութեան հարցը մեր մէջ՝ առանց իր լուծումը ստանալու: Դէպքերու պարտադրութիւնք է բոլոր ժողովուրդներուն՝ ընդունիլ որ հիմնական եւ կենսական խնդիրներու կարգադրութիւնը հնարաւոր է ամենէն առաջ ներքին ճակատի լուրջ եւ բանաւոր կազմակերպութեամբ: Երբ կազմակերպութիւն կ'ըսենք՝ ամենէն առաջ կը հասկընանք ղեկավարութիւն: Առաջինը արմբոնելի է առանց երկրորդին: Որ եւ է մարդ չի կրնար սնդել որ հայ ժողովուրդը իր գտնուած պայմաններուն համապատասխանող յարմարագոյն կազմակերպութիւնը կը ներկայացնէ իր ամբողջութեան մէջ: Ղեկավարութիւնը չէ ուղած կամ չէ կրցած ստեղծել այդ ցանկացուած վիճակը: Անոր հասցէին յոռի նիշ մը տալու մասնաւոր նկատում մը չկայ չկամութեան վերադրելու համար

այս թերին: Աւելի տրամաբանական եւ ճիշդ կ'ըլլայ
զայն բացատրել անոր անկարողութեամբ: Ղեկավար-
ները իրենց կամքին եւ նոյնիսկ աշխատանքին հակա-
ռակ չեն յաջողած հայ ժողովուրդը իր ամբողջին մէջ
կազմակերպել բանաւոր, խելացի եղանակով մը: Մար-
դիկը ամէն դնով պատասխանատուութենէ զերծ կացու-
ցանելու, դիւրին եւ թեթեւ մեկնութեան կերպ մըն է՝
դժխաւոր դժուարութիւնը եւ արգելքը արտաքին պայ-
մաններու, մէջ տեսնելը:

Նոյն այդ արտաքին ըստած, այսինքն մեզմէ ան-
կախ պատճառները կը մղեն եւ կը պարտադրեն սա-
կայն վերջապէս ստեղծելու անհրաժեշտ եւ օգտակար
նկատուած կազմակերպութիւնը: Ինչո՞ւ անպայման,
ի յառաջագունէ, վանել կ'ուզենք մեր միտքէն մէկ ու-
րիշ բացատրութիւն, աւելի հասկնալի եւ փորձով ալ
հաստատելի մէկ ուրիշ մեկնութիւն: Ինչո՞ւ չենք ըսեր
որ զանազան հոսանքներու ղեկավարութիւնը կազմող
անձերն են արգելքը այդ ցանկացուած կազմակերպու-
թեան: Ի՞նչպէս նիւթականօրէն պատկերացնել, որ եր-
կար տարիներ իրարու դէմ պայքարած, փոխադարձ
քէնի, ատելութեան եւ անհանդուրժողութեան զգա-
ցումներով լեցուած մարդիկ՝ կրնան մէկ օրէն միասը
մոռնալ ամէն ինչ եւ հասկացողութեան լեզու մը գրա-
նել իրարու հետ: Նորէն կրկնենք, անոնք չեն կրցած,
չեն կրնար եւ անկարելի է որ կարենան պատշաճիլ նոր
պայմաններուն: Անոնց գիտակցութիւնը, ենթադիտակ-
ցութիւնը ամբողջութեամբ նախապատեւրագմեան շըր-
ջանի տարրերով կազմուած է, հետեւաբար անընդու-
նակ են նոր պայմաններուն համապատասխան դործ,
աշխատանք եւ մտածում յայտնաբերելու:

Բանալէճի առիթ չստեղծելու մտահոգութեամբ,

որքան ալ մարդ զգուշանալ ուղիք բաղդատութիւններու եղանակով հարցը քննելէ, ուրիշ հնարաւորութիւններ չի տեսներ, որովհետեւ նիւթը իր էութեամբ յարաբերական իմաստով միայն ըմբռնելի է: Ուշադրաւ եւ ցայտուն կերպով ներկայացնելու համար Հին եւ Միջին Սերունդներու բաղդատական արժէքը՝ կարելի էր ցուցատախտակ մըն ալ պատրաստել զանազան մարդերու մէջ անոնցմէ իւրաքանչիւրին կատարած դործերը զնահատող, փարատելու համար միանդամ ընդմիջադան-դուածներու այն հիւանդոտ մտայնութիւնը, որ անհր-նարին կը դռնէ հայ ժողովուրդին հանրային կեանքը առանց Հին Սերունդի ղեկավարութեան, որ կ'ընդունի անոր ղեկավարութիւնը նուազագոյն չարիք, որ կը վախնայ անոր հեռացումէն յետոյ աղետաւոր փլուզումէ մը: Այս հոգեբանութիւնը տարիներու ընթացքին տարածուած է եւ ամբացուած հասարակութեան մէջ խելացի եւ ճարպիկ քարոզչութեամբ մը:

Նոյնքան խելացութիւն եւ ճարպիկութիւն անհրա-ժեշտ է հակադեցութեան վերանորոգող աւիւնը ներ-չնչելու համար ժողովուրդին: Կը բաւէ դիմել անոր ողջմտութեան, տրամաբանութեան, կը բաւէ միայն քանդել հոգիներէն հեռութիւն եւ վերէն եկող մարդա-րէներու պատգամներուն եւ կարգախօսերուն հմայքը, անոր տեղ զննելով նոր ուժերու եւ արժէքներու հանդէպ, չեմ ըսեր հաւատքը, այլ բարեացակամութիւնը:

8. ԶԱՆԳՈՒԱԾԸ ԵՒ ԻՐ ՊԱՏԱՍԻԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ

Գոյութիւն ունեցող կացութեան բացատրութիւնը փնտռելու աշխատանքին մէջ, թերեւս անհրաժեշտ է նաեւ փնտռել ժողովուրդին, զանդուածին վերաբերումը: Ո՞վ պիտի կրնայ յստակ կերպով ստուգել զանդուածին պատասխանատուութեան չափը՝ իրեն վիճակուած դժբախտութիւններուն մէջ: Ի՞նչ է նախ այդ զանդուածը ըսուածը: Բացատրողին համեմատ կը փոխուի անոր իմաստը եւ բովանդակութիւնը:

Ղեկավարները զայն կը նկատեն ոչխարի հօտ մը, ամէն կաղապարի մէջ մտնելու ընդունակ, ամէն դործի ատակ, ամէն պատառ կլլելու կարող, անդոյն, անհաստատ ամբօխ մը, գեղեցիկ բառերու եւ նախադասութիւններու խենթ, մտիկ ընող եւ ծափահարող: Այդ զանդուածը ըսուածը ես եմ, ինչպէս մեզմէ ամէն մէկը ու իմ գիտակցութեանս եւ մտածումիս հանդարտ պահուն՝ կ'ընդվզիմ այն գիրքէն ուրուն մէջ դրած են եւ ուր կ'ուզեն տեսականօրէն պահել զիս: Մենք, զանդուած եղողներս՝ երբէք չենք գիտակցիր մեր վիճակի նըւաստացումին, կարգ մը մարդոց եւ անոնց կարգախօսերուն դերին ենք եղած եւ դատապարտելի կասկածամտութեամբ մը վարակուած հանդէպ այն բոլորին, որ չեն ուզեր այդ վիճակին մէջ մնալ:

Ուրիշ ժողովուրդներու մէջ եղածին պէս, հայ զանդուածն ալ իր դերին մէջն է, պիտի մտածեն շատեր: Անոր չ'իյնար խորհիլ հայութեան հիմնական խնդիրներ-

րուն ւլրայ, անիկա պարտականութիւն ունի միայն հետեւելու զեկաւարներու խորհուրդին եւ դործադրելու անոնց հրահանգները: Հանրային կեանքով զբաղումն ալ ասպարէզ մըն է, ինչպէս միւս ասպարէզները: Չայիր կեանքին հիմնական նպատակ չընտրող մէկը, որ եւ բարոյական եւ նիւթական պարտաւորութիւն չունի անոր կապուած հարցերով զբաղելու: Այն չափով միայն կը զբաղի, որքան հանրային կեանքի փոփոխութիւնները կ'աղղեն իր անձին վրայ նիւթապէս, Փիղիքապէս եւ հողեպէս:

Այս մտածումը ճիշդ է իր էութեան մէջ: Աշխատանքի բաժանում մը եւ դասաւորութիւն մը անխուսափելի է ժողովուրդներու կեանքին մէջ: Ինչպէս որեւէ մարդ չի կրնար հանրային կեանքի հանդէպ բացարձակ անտարբերութիւն ցոյց տալ, քանի որ այդ կեանք ճշդ կերպով կազդէ իր անհատական կեանքին վրայ, չի կրնար նոյնպէս իր ոյժերը եւ ժամանակը ամբողջապէս յատկացնել այդ կեանքին: Հանրային կեանքը վարելու կոչուած մասնաւոր անհատներու ընտրութիւնը անհրաժեշտ է: Արդ, ո՞ւր է եւ ի՞նչն է դեր զանդուածին այս երկու ծայրայեղ վիճակներուն միջեւ:

Մեր մէջ կարեւոր թիւ մը կայ դժբախտաբար այժմայրայեղութիւններէն սուղինին, այսինքն անտարբերութեան մէջ դառնալներու: Անոնք, որ անոնք այն եղբակացութեան եկած են թէ՛ հայ կեանք զաւաքական, ընկերային և տնտեսական կացութենէն իրենք երբեք չեն աղղուիր, հետեւաբար պէտք չունին անոյ զբաղելու: Անմտօրէն ըսի, առանց բարոյական որ է դիտում դնելու: Անկախ այն պարադօքսէն, որ բարոյականի ահաւոր անկում մը ենթադրել կուտայ իր աղղութեան ճակատագրին հանդէպ անտարբեր մնալ:

լու երեւոյթը, հիմնական սխալ մըն է, միակողմանի դատաստան մը երբ մարդ կը կարծէ թէ իր ժողովուրդին վիճակը որ եւ է հետք եւ ազդեցութիւն չի ձգեր անձնական իր կեանքին վրայ: Այս սխալը հաստատելու համար պատերազմի դէպքերը յիշենք, որոնցմէ որ եւ է հայ, հանրային կեանքով զբաղող թէ չէ, չըկացաւ խուսափիլ, — օտար կերկիրներու մէջ մեր այժմու վիճակը, ուր մեր անհատական կեանքը իր բոլոր դործերուն եւ աշխատանքներուն մէջ սահմանաւորուած է մեր հայ ըլլալու հանդամանքով: Սխալը այսօր քան յատակ ու պարզ ըլլալէն յետոյ, անըմբռնելի կը դառնայ անոր մէջ զտնտոյններու դիրքը: Բայց ամէն մարդէ կարելի է խելացութիւն սպասել, ինչպէս կարելի է ամէն մարդ ապուշ նկատել: Տարրական ողջմտութեան հարց մըն է, որ չեն հասկցած դժբախտաբար ինքզինքնիս խելացի ընդունող մարդոցմէն չատեր իսկ:

Մեր մէջ շատ չեն այդ սխալին մէջ զտնտոյնները: Ստուար թիւ մը ժողովուրդէն, հանրային կեանքին հանդէպ հետաքրքրութիւն մը ցոյց կուտայ, ըստ խառնուածքին եւ տնտեսական վիճակին: Մաս մը կայ, որ այս կամ այն կաղմակերպութեան կամ նպատակին շնորհիւ կամ պատահաբար դրամական օժանդակի ընելով կը կարծէ իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալ. ուրիշներ՝ հաւաքօյթներու եւ հանդէսներու ներկայ ըլլալուն մէջ կը տեսնեն իրենց դերը. ուրիշ խումբ մը խօսակցութիւններու ատեն ցոյց կուտայ հայ կեանքի հանդէպ իր շահադրդուութիւնը. փոքր մաս մըն ալ կայ որ կը մասնակցի կաղմակերպութիւններու: Ասոնք են հետաքրքրութեան արտաքին եւ գործնական նշանները: Պատիկ կամ մեծ պարտականու-

Թիւններու կատարման ձեւով եղած այս դործերուն մէջ, զանդուածին կողմէ որ եւ է իրաւունքի ըմբռնման եւ իսկական դերի դործադրութեան յատկանիշը չկայ սակայն: Քիչ մը պատմութիւն դիտցողը իրազեկ պէտք է ըլլայ, թէ ինչպիսի սրբազան ցասումի երեւոյթներ սլարդած են շատ մը ժողովուրդներ, երբ զգացած են ղեկավարներու կողմէ իրենց խաբուած կամ սխալ ճամբով առաջնորդուած ըլլալին: Մեր նորագոյն պատմութեան մէջ, օտարներու հանդէպ ընդլըզումի եւ ցասումի հերոսական դրուարներ պարզող մեր ժողովուրդը՝ երբեւիցէ օրինակը ցոյց չէ տուած իր ղեկավարութեան սխալներուն հանդէպ տղամարդու կեցուածքի: Կատարուած սխալներու մասին բոլորը կը խօսին իրարու հետ, արդար կամ անարդար դատաստաններ անիութօրէն կը կատարեն, բայց ժողովրդական շարժում՝ այդ սխալները դործողներու հանդէպ, դատաստարտութեան անվերականգնելի դրական դործ՝ երբէք ցոյց չէ տուած այս ժողովուրդը:

Ողջմտութիւնը կը պակսի, հաւաքական կամք ստեղծելու կորո՞ւմը, ծայրայեղ կարգապահութեան բռնա՞դդ մը ունի թէ արիութեան պակաս: Չեմ գիտեր. թերեւս ասոնք բոլորը միասին կամ ուրիշ պատճառներ: Բայց, կարեւորը երեւոյթին բացատրութիւնը չէ, այլ երեւոյթը ինքնին, որուն այս ձեւի զնահատումը եթէ ճիշդ է, կուլայ ասպցուցանելու պատասխանատուութեան մեծ չափը զանդուածին իր ճակատագրի տնօրինման մէջ: Խնչպէս կեանքի մէջ դործելը, ընելը իր օգտակար կամ վնասակար հետեւանքները կ'ունենայ, նոյնպէս եւ չդործելը, չընելը, կրաւորական դիրքի մէջ մնալը, անշարժ ու անխօս ուրիշներուն դործերը գիտելով բաւականանալը՝ կ'ունենան իրենց դրա-

կան կամ բացասական հետեւանքները: Եթէ անոնք ան-
նպատու ու վնասակար են ենթակային համար, իրա-
ւունք չեն տար բոլոր մեղքը բարդելու միայն դործողի
վրին: Ինչպէս դատարանի մէջ լուծութիւնը համակեր-
պութիւն կը նշանակէ, հանրային կեանքի մէջ ալ կը-
րաւորականութիւնը համաձայնութիւն կ'ենթադրէ:

Այս կէտին վրայ շատ ծանրացումը թէեւ նիւթէն
չեղում մըն է, բայց պէտք է շեշտել անոր կարեւորու-
թիւնը: Մեր ժողովուրդը ի վերջոյ պէտք է գիտակցի
որ բոլոր դործիչները կը խօսին ու կը դործեն իր անու-
նով, յանձնառութիւններ կ'աւնեն ու խոստումներ կու-
տան իր անունով, եւ սակայն ինքը չկայ մէջտեղ, յա-
ւիտենական խուլն ու համրն է: Այս կացութեան լու-
ծմբունումը կը բաւէ ժողովուրդին, որպէսզի ան դան-
ինքղինքը արժեցնելու, իր տեսակէտները եւ կամքը լը-
սելի դարձնելու միջոցները:

Կաղմակերպուած պետութիւն չենք՝ դիւրութեամբ
յարմարագոյն ձեւը գտնելու համար, բայց այս պայ-
մաններուն մէջ իսկ՝ անկարելի ալ չի թուիր ժողո-
վրդական կամքի արտայայտութիւնը: Հասարակութիւ-
նը իր ամբողջութեան մէջ, մասնաւորաբար կաղմակեր-
պութեան անդամները, Միջին Սերունդին պատկանող-
ները պատասխանատուութեան եւ աշխատանքի մեծ բա-
ժին մը ունին այս դործին մէջ: Նախաձեռնութեան
խնդիր մը կայ՝ կարեւոր, որուն լուծումը կարելի չէ
սպասել աշխատ ղեկավարներէն: Ընդդիմութիւն միայն
ցոյց չտալով, կաղմակերպուած արդեւքներ չյարուցա-
նելով միայն՝ անոնք բերած կ'ըլլան իրենց աշխատան-
քի բաժինը: Բայց եթէ փորձեն իրենց հանրային կեան-
քի վերջին շրջանին՝ վնասակար դիրք բռնել, դանդուա-
ծը իր վերաբերումով կրնայ աղարդիւն դարձնել ա-
նոնց ձեռնարկները:

9. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՒ ՊԱՅՔԱՐԻ ԶԵԻՆՐ

Առանձին քննութեան նիւթ կը կազմէ հարցին այս մասը: Իբրեւ դործնական խնդիր, ան առաւելապէս կամեցողութեան, աշխատանքի, դործակցութեան միջոցով հնարաւոր է: Կեանքի այսքան դառն փորձերէն յետոյ եւ յուսատու կամ վտանգաւոր հեռանկարներով յղի ապագային դիմաց, նկարագրի եւ կամքի նուազագոյն չափով անհրաժեշտ այս յատկութիւնները եթէ ցոյց չտայ Միջին Սերունդը, խկապէս որ արգարացուցած կ'ըլլայ իր դոյութիւնը եւ արժէքը ժխտող մարդոց տեսակէտը: Անոնց արժանապատուութեան զգացումը եւ եսը հրահրելու դիտում՝ չկայ այս եղբակացութեան մէջ, այլ ըսուածին ճիշդ կամ սխալ ըլլալը հաստատուելու ցանկութիւնն մը: Եթէ ճիշդ է, պէտք է ողբալ ոչ միայն Միջին Սերունդին, այլ այս ժողովուրդի ամբողջութեան վրայ, որ պիտի կրէ բոլոր աղետաւոր հետեւանքները այս կացութեան, իր դոյութեան երկար տարիներու ընթացքին:

Որ եւ է ժողովուրդ չի կրնար անպատիժ կերպով արհամարհել եւ անտեսել Սերունդ մը եւ անոր գըլհուն վրայէն ոստումով մը իր հանրային կեանքի դեկալաթութիւնը վստահիլ զալիք սերունդին: Ասոր հետեւանքով ո՛չ միայն աղբային դիմադրի խաթարում մը կը ստեղծուի, այլ աշխատանքի եւ դործունէութեան մէջ անկապութիւն մը, անհետեւողականութիւն մը,

ընդհատում մը՝ ամէն տեսակէտով վտանգաւոր: Եթէ սերունդէ սերունդ բացարձակ նմանութիւն չկայ՝ բայց յաւան, քաղաքական եւ ընկերային ըմբռնումներու մէջ, բացարձակ տարբերութիւն ալ գոյութիւն չունի: Բարեչըջման ճամբով կ'ընթանայ ժողովուրդներու կեանքն ալ: Յեղափոխութիւններու միջոցով կատարուած ոստումներն իսկ երկար չեն դիմանար եւ ընկերակոմի ու նահանջի ձեւով աստիճանաբար բարեչըջման օրէնքներու հարկադրանքին կ'ենթարկուին:

Շատ անգամ մարդ կ'ասելի սլատմութեան այս տարրական դասն իսկ՝ ըմբռնած չըլլալու տպաւորութիւնը ձգող մեր ղեկավարներու ընթացքին վրայ: Մինչեւ հիմա որ եւ է լուրջ ձեռնարկ չեն կատարած Միջին Սերունդը հանրային աշխատանքի մղելու եւ վարժեցնելու: Հողերանական անհաշտութիւն մը նկատած են իրենց եւ Միջին Սերունդին միջեւ եւ ամէն բան ըրած դայն հեռու սլահելու, վանելու եւ ընդդիմադիր դարձնելու: Միջին Սերունդին տաժանելի եւ դառն կեանքին առջեւ անոնք կը դիտակցին իրենց բարոյական պատասխանատուութեան եւ որովհետեւ չեն լքած այդ վիճակին թելադրած միակ բանաւոր եւ դրական լուծումը ընդունիլ, չեն ուզած քաւել իրենց մեղքերը հըրապարակէն քաշուելով եւ հեռանալով, սլատճառ դարձած են անհաշտութեան խորացման եւ երկարաձգման: Տարբեր արդիւնք չէր կրնար տալ, « ղեկավարութիւն մը չի յանձնուիր, այլ կ'առնուի » սկզբունքին կիրարկումը: Ստեղծուած կացութեան մէջ, Միջին Սերունդին կը մնայ այլեւս, իր կարգին ընդունիլ ա՛յ սկզբունքը եւ գործել այդ ուղղութեամբ, այսինքն գրաւել իրենց բնական իրաւունքն եղող դիրքերը, հաւատալով որ անոնք ասկէ վերջն ալ երբէք սխալ չյանձնուին:

Յաջողութեան միջոցները կարծուածին չափ ալ դժուարին չեն: Բոլորն ու սաստիկ պայքարի պէտք չըկայ: Կը բաւէ գործադրել դրութիւն մը որ ղեկավարութեան կողմէ շատ անգամ որդեգրուած է եւ յաջողութիւններու առաջնորդած: Անտեսել եւ անդոյ ընդունել ղեկավարութիւնը: Ոչ մէկ տեսակէ քննադատութիւն եւ բանալէճ: Մինչեւ հիմա կատարուածները լիապէս բաւարար են չափելու արժէքն ու կարողութիւնը նոյն ղեկավարութեան: Կրկնութիւնները նոր բան մը չեն կրնար աւելցնել վստահարար եւ անպատեհութիւնն ալ կը ներկայացնեն կիրքեր հրահրելու եւ բացասական աշխատանքի տպաւորութիւնը ձգելու:

Գործնականին մէջ ի՞նչպէս պատկերացնել սակայն ղեկավարութեան դոյութիւնը անտեսելու սկզբունքը: **25°** որ անոնք կան միշտ իրենց հանգամանքով եւ դերով: Քննենք թէ ի՞նչպէս կան եւ որո՞նք են իրենց դոյութիւնը հաստատող շօշափելի տուեալները: Անոնք կան մամուլով, ճառով, եւ իրենց ղեկավարած կադմակերպութիւններու մէջ՝ հրամանադրերով: Վերջին քսան տարուան մէջ անոնց կողմէ կատարուած մէկ հատ շօշափելի դործ չկայ այս ժողովուրդի քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական կեանքի մէջ ամենց դոյութիւնը հաստատող: Այնքան ճիշդ է այս ըսուածը որ մարդ կը մղուի մտածելու թէ առանց ղեկավարութեան, առանց որ եւ է կադմակերպութեան արտասահմանի հայ ժողովուրդին վիճակը ասկէ աւելի վատթար եւ ողբալի չէր կրնար ըլլալ: Ո՞ր դադութիւն կըցաւ իր կըրած դժբախտութիւններուն մեղմացումը տեսնել ղեկավարութեան աշխատանքներուն չորհիւ. այս ժողովուրդին շարժումները, աշխատանքը եւ ձգտումները կապտող ո՞ր արտաքին արգելքը կըցաւ վերջնել ղեկա-

վարութիւնը: Ֆրանսայի, Սուբլիոյ Պալքաններու կամ Ամերիկայի դաղութը կընա՞յ սրտի դոհունակութեամբ որ եւ է դրական աշխատանքի ապացոյցը ասլ՝ հաստատող թէ ղեկավարութիւնը որ եւ է դրական աշխատանք է կատարած կամ արդիւած է դուրսէն պարտադրուած այս կամ այն վնասակար դործը: Եթէ մէկ հատ օրինակ կարելի է բերել այս ուղղութեամբ, իրաւունք կ'ունենանք ուրեմն մտածելու որ ղեկավարութեան դոյութիւնը ձեւաւորուած է, հետեւաբար հեշտ է անտեսել նը՝ ման դոյութիւններ: Ձեւականօրէն, այսինքն իրենց աթոռներով անոնք կը մնան ու պիտի մնան: Ձգենք այդ դոհունակութիւնը՝ անոնց եւ այդ աթոռներու շուքին տակ միայն շնչելու բարոյական կորովը ունեցողներուն: Ճիշդ է, որ ձեւակաւ այդ դոյութիւնն իսկ արհամարհելի է, իր *inertie* ով խափանարար բնոյթ ունի: Կայ սակայն այս անպատեհութիւնը նուազագոյնի իջեցնելու եղանակը: Անոնց խօսածներու, գրածներու եւ ընելիքներու հանդէպ բացարձակ անտարբերութիւնը, բարոյական պոյֆօքը ճնշող եւ մեռցնող, մեկուսացումը: Գործելու այս եղանակին արդիւնաւորումը հնարաւոր է միայն զանդուածին միջոցաւ, ժողովուրդի լայն խաւերու մասնակցութեամբ: Ասոր համար պէտք պիտի ըլլայ որ զանդուածը փոխէ մինչեւ հիմա ցոյց տուած վերաբերումը, աւելի պարզ ըսելով, ճիշդ հակառակն ընէ մինչեւ հիմա իր ըրածին:

Մէկ օրէն միւսը կարելի է ստանալ այս յեղաշրջումը, այլ միտքերու աստիճանական, հետեւողական, յամառ պատրաստութեամբ, լուռ եւ անաղմուկ քարոզչութեամբ: Այս դժուարին դերին դործադրութիւնը պիտի ստանձնէ Միջին Սերունդը, նախ՝ որովհետեւ ինքն է զանդուածը եւ յետոյ ինքն է արտայայտիչը ժո-

դովուրդի ամբողջական տրամադրութիւններուն: Դըժ-
ւար չէ արդիւնաւոր քարոզչութեան մը անհրաժեշտ
զադաւարներն ու բանաձեւերը գտնել, երբ ընդհանուր
ձգտումը, մտայնութեան խորքը կազմուած է արդէն
իր հիմնական տարրերուն մէջ:

Այս աշխատանքին հետ դուզնթաց կարեւոր եւ
անհրաժեշտ է լծուիլ դրական աշխատանքի: Այդ դու-
ծումէութեան գլխաւոր յատկանիշը պէտք է ըլլայ չօ-
րօրեւ բաղմութիւնները սուտ ու իրաւ հեռանկարներով,
չչլացնել գեղեցիկ եւ շողշողուն բառերով, յաւիտենա-
պէս միամիտ նկատելով զայն: Պէտք է վարժեցնել
զանգուածները իրատես եւ դործնապաշտ ըմբռնումնե-
րու՝ հանրային կեանքի մէջ ալ, դոնէ այն չափով որ
չափով իրապաշտութիւն ցոյց կուտայ անհատական
կեանքի մէջ: Քաղաքական գիտակցութիւնը պէտք է
բարձրացնել այն աստիճանին, որ այլեւս զոհ չդառ-
նայ խաբկանքներու, չառաջնորդուի միայն խանդավա-
ռութիւններով, այլ վարժուի ամենաժանր կացութիւն-
ներն իսկ տեսնելու եղածին պէս, առանց սարսափելու
եւ խուճապի ենթարկուելու եւ առանց յուսալքումի:
Առանց խանդավառութեան եւ առանց երազներու ժողո-
վուրդ մը չի կրնար ապրիլ ըսողները կ'անտեսեն բարո-
յական յուսալքումներու այն ճանդ եւ ծանր տրամադ-
րութիւնները, որոնք կը ստեղծուին երազներու ցըն-
դումէն եւ խանդավառութիւններու ամբողջէն յետոյ:
Կորուիլ եւ ճիգի ի՞նչ վստմում այդ ատեն իր բնական
վիճակին վերստին բերելու համար ժողովուրդը: Հո-
գեկան այդ բեկումի պահուն ի՞նչ որակումներ սակայն
դժբախտ ժողովուրդի հասցէին: Հաւատքի եւ կամքի
պակաս, զոհաբերութեան զգացումի պակաս, աղգային
գիտակցութեան պակաս: Ո՞ր մէկը կը պակսի անպէտ

եւ անարժան ցոյց տալու համար ժողովուրդը ինքզին-
քին: Մոռացումի վարադոյրով կը ծածկուին սակայն
այն բոլոր խօսքերը, գործերը որոնք պատճառ եղած
են այդ կացութեան: Կարճ յիշողութիւնով ժողովուրդ
մը երկարատեւ ճիգերու ընդունակ չի կրնար ըլլալ:
Պէտք չկայ ո՛չ խանդավառութեան, ո՛չ ալ յուսալքու-
մի, ո՛չ լաւատեսութեան եւ ո՛չ յոռետեսութեան, ինչ-
պէս կը սիրէր ըսել Վռամեան: Շիտակը տեսնել, իրա-
կանը ըմբռնել, զգուշանալ դէպքերը իրենց ծայրայեղ
եղրակացութիւններուն մէջ պատկերացնելէ, առանց
արթուն կերպով անոնց հետեւելէ դադրելու: Ահաւա-
սիկ այն հոգեբանութիւնը որուն պէտք ունի եւ որուն
մէջ պէտք է թրծել այս ժողովուրդը:

Իրական գործունէութեան երկրորդ յատկանիշը
պէտք է ըլլայ այս ժողովուրդին մէջ միակամութիւն
ստեղծելու ճիգը: Շատ անդամ լսուած է հասարակ ժո-
ղովուրդին մէջ շատ բնորոշիչ սա բացատրութիւնը.
« Ի՞նչ ունինք որ չենք կրնար բաժնել »: Այո՛, հա՛յ
ժողովուրդ, ի՞նչ է ունեցածդ որ չեն կրնար բաժնել
քու զաւակներդ, այնքան աղմուկ, պայքար ու կռիւ
կ'ընեն: Բառեր ու զաղախարներ միայն: Ինչքդ ու
հարստութիւնդ անոնցմէ միայն կազմուած է ու անոնց
սիրահար, անոնցմով միայն չնչելու եւ ապրելու ըն-
դունակ քու ղեկավարներդ չեն կրնար բաժնել զանոնք:

Կարդ մը մարդիկ թերեւս հակասութիւն մը տես-
նել ուզեն այս թելադրութեան եւ մինչեւ հիմա գրք-
ւածներուն միջեւ: Ի՞նչպէս ըմբռնել մէկ կողմէ՝ ղե-
կավարութիւնը մեկուսացնելու, գործելու անընդունակ
դարձնելու աշխատանքը ու պայքարը նոյնիսկ, միւս
կողմէ՝ միակամութիւն ստեղծելու ցանկութիւնը: Բա-

ցատրուութիւնը շատ պարզ կը դառնայ սակայն, երբ համոզուինք որ այդ միակամութեան արդեւք եղողը զայն իրականացնել չուզողը կամ չկրցողը՝ նոյնինքն այդ ղեկավարութիւնն է։ Այս հաստատումը հիմնական կերպով ասացուցանելու համար, պէտք պիտի ըլլայ թուել մեր կեանքի բոլոր դէպքերը, մէջքերումներ ընել մամուլէն, խօսուած ճառերէն, հրահանգներէն, քննել ժողովուրդին մէջ ստեղծուած, զարգացուած հոգեբանութեան աստիճանական փոփոխութիւնները, տարակարծութիւնները պահելուն մէջ չահ եւ զոհոնակութիւն ունեցողներու մտայնութեանց գլխաւոր ճարժառիթները։ Մանօթ են սակայն հասարակութեան այս բոլորը, եւ ըսուածին ճշդութիւնը ընդունելու համար պէտք չունին ասացոյցներու։

Նրբորդ յատկանիշը պէտք է ըլլայ վանել եւ արմատախիլ ընել այն վնասակար մտայնութիւնը թէ ստեղծուած պայմաններուն մէջ շատ հնարաւորութիւններ ալ չկան օգտակար աշխատանքներ կատարելու։ Վէճ չի կրնար ըլլալ այն իրողութեան մասին թէ կըրնայ ուրիշ ժողովուրդ մը գտնուիլ որ մեզմէ աւելի պէտք ունենայ դրական եւ շօշափելի աշխատանքներու։ Գործին կարիքը եթէ այսքան հրամայողական է, կարելիութիւններ ստեղծելու հարցին լուծումը կը պատկանի գործիչներուն։ Ամէն աշխատանք արտաքին ազդակներով պայմանաւորելու մտքի ծուլութիւնը ամենէն դատապարտելի մտայնութիւնն է հանրային գործիչի մը։ Այդ ազդակները մեր գոյութեան վրայ շատոնց քար դնելու ուղղութեամբ դասաւորուած են։ Մեր պահանջութիւնն իսկ իբրեւ ազդութիւն լաւագոյն ասացոյցն է սակայն այդ արտաքին ազդակներու հարկադրանքը մերժելու մեր կամքին։

10. ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

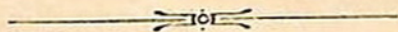
Այս կերպ ընդհանուր բացատրութիւններով հարցերը չեն լուծուիր ի հարկէ: Գործնական առաջարկներու պահանջը ընդհանուր է: Այս ժողովուրդը շատ է քննադատութիւններ, սրտցաւ բայց տարտամ եւ անորոշ տրամադրութիւններ: Պէտք է խորհիլ սակայն որ առաջարկներն ալ, ինչքան շահեկան թուին կամ օգտակար, անբաւական են ինքնին, եթէ զանոնք գործադրողները գործին պահանջած յատկանիւնները չեն լրացներ: Հարցին ծանրութեան կեդրոնը աւելի շատ յարմարագոյն գործիչներու ընտրութիւնն է քան թէ կատարուելիք գործերու թուումը: Գործիչն է որ կրնայ եւ պարտաւոր է ստեղծել գործը:

Այս պայմաններուն մէջ ընելիք մեծ բան մը չկայ յոյսերը, եթէ բոլոր պահանջները անմիջապէս եւ մէկ անգամէն գործադրուած տեսնելու տղայակաշ, հոգեւորականութիւնը չունին եւ եթէ յողնութիւն յանձն առնեն՝ ինք կեանքի հիմնական եւ արմատական քննութեան մը, ինչ որ դատաւորեն բոլոր խնդիրները ըստ իրենց կարեւորութեան, շուտով պիտի տեսնեն որ շատ աշխատանքայ կատարելիք: Անհամբեր մարդու մտայնութեամբ պէտք չէ մօտենալ հանրային կեանքին: Ժողովուրդի մը ձգտումներուն եւ պահանջներուն իրականացումը ինձակախաղի մէջ միլիոն շահելու չի նմանիր, այլ քննաջան, հետեւողական եւ յամառ աշխատանքի կապուած է:

Ասոնց վրայ կարելի է աւելցնել ուրիշ մտածում-

ներ, աւելի կամ նուազ խելացի, կարելի է
 դիտլ առաջնորդուած ուրիշ կարծիքներ յայտնե-
 րածնք բոլորը մեծ բան մը չեն փոխեր կացու-
 կարծիք, առաջարկ ըստածը խօսք է ու բառ-
 չափը չափը յայտնողին խելացութեան մէկ առ-
 կը յայտնէ: Եթէ բառերուն տակ եղող միտքերը
 րականացուիր կեանքի մէջ, գործի չեն փոխու-
 ցութիւնը հիւլէի չափ անգամ չ'աղդուիր
 րէն: Գործն է էականը, ուրիշ խօսքով՝ գործ-
 յաճախ աւելի դիւրութիւններ եւ յարմարութ-
 ւունի գործնական միտքեր ունենալու քան խօսող
 մեր կեանքի պահանջած գործիչները դուրս կրն-
 միայն Միջին Սերունդէն, որ ո'չ յոգնած է, ո'
 ուած, որ եռանդ ու կորով ունի, որ իրապաշտ է
 կեանքի տարրերով պատրաստուած, պատշա-
 ճիդի ալ պէտք չունի:

Հեռու պահել զայն հանրային կեանքէ, պ-
 խանաւոր աշխատանքներ չ'ստահիլ անոր, պիտ-
 նակէր ամենամեծ յանցանքը գործել:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220032266

125043
1022
ЦЕНА

A 11
32266

ԳԻՆ 5 ՖՐ.

Adresse : L. TCHORMISSIAN
23, Rue Lavoisier -:- Cachan (Seine)

IMP. ARAXES, 46 RUE RICHER, PARIS